

Ks. Wiesław Przygoda

Katolicki Uniwersytet Lubelski

Wydział Teologii

UBÓSTWO RODZIN W POLSCE WYZWANIEM DLA KOŚCIOŁA

Kondycja ekonomiczno-społeczna rodzin w Polsce jest zróżnicowana. Niewątpliwie istnieje sporo rodzin dobrze sytuowanych oraz średnio zamożnych. Największą grupę stanowią rodziny, które zaspokajają swoje podstawowe potrzeby na takim poziomie, że nie cierpią biedy. Jak wskazuje raport Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) z roku 2014, pt. *Warunki życia rodzin w Polsce*, są jednak w Polsce i takie rodziny, które cierpią biedę i nie są w stanie zabezpieczyć podstawowych potrzeb swoim członkom, co szczególnie boleśnie odczuwają dzieci. Rodziny te, bez względu na przyczyny swego ubóstwa, stanowią duże wyzwanie dla służb socjalnych państwa, ale także dla instytucji charytatywnych Kościoła, który obok potrzeb materialnych, psychicznych i społecznych stara się dostrzegać i wychodzić naprzeciw także potrzebom duchowym członków tych rodzin. Szczególnym wyzwaniem dla Kościoła są dzieci z rodzin dysfunkcyjnych, gdyż potrzebują one, obok podstawowej pomocy egzystencjalnej, także wielorakiej pomocy rozwojowej. Wsparcie w dziedzinie wykształcenia, ale także w rozwoju dojrzałej osobowości, w tym również w wymiarze życia duchowego i religijnego, stwarza szansę na przezwycięzenie biedy cyklicznej w rodzinie dysfunkcyjnej i zapewnienie kolejnemu pokoleniu lepszej przyszłości. Problem tego opracowania można ująć w pytaniu: jaki jest stan ubóstwa rodzin w Polsce i w jaki sposób Kościół poprzez swoją działalność pastoralną i charytatywną może wspierać członków tych rodzin w procesie przezwycięzania ubóstwa i jego skutków? Kwestią wymagającą odrębnego potraktowania są różne propozycje kościelnego wsparcia rozwojowego dzieci z rodzin dysfunkcyjnych.

SPECYFIKA UBÓSTWA RODZIN W POLSCE

Według II Polskiego Synodu Plenarnego, główną przyczyną powodującą trudności egzystencjalne rodzin w naszej ojczyźnie jest ubóstwo dotyczące zwłaszcza rodzin wielodzietnych. Istnieje bowiem korelacja między liczbą dzieci w rodzinie a poziomem stopy życiowej: im więcej dzieci w rodzinie, tym niższy standard życia¹. Istotną przyczyną ubóstwa polskich rodzin jest utrzymujące się wciąż na wysokim poziomie bezrobocie. W końcu stycznia 2015 roku uśredniona dla całego kraju stopa bezrobocia rejestrowanego wyniosła 12%². W poszczególnych regionach stopa ta rozkłada się nierównomiernie: relatywnie najniższa jest w dużych miastach³, a najwyższa w słabo zurbanizowanych regionach wschodniej, północnej i zachodniej Polski⁴. Bezrobocie nie tylko obniża standard życia rodzin, ale także „wzmaga niepokój o jutro, wywołuje stres u członków rodziny, potęguje konflikty, popycha w stronę rozmaitych uzależnień, kształtuje lub wzmaga postawy aspołeczne, rozwija poczucie niskiej wartości i obniża twórcze możliwości”⁵.

W roku 2014 GUS opublikował raport pt. *Warunki życia rodzin w Polsce*, oparty na wtórnym wykorzystaniu wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku oraz wyników różnych badań ankietowych, przeprowadzonych w gospodarstwach domowych także w 2011 roku⁶. Małżeństwo i rodzina są podstawą życia społecznego i dlatego tak ważna jest troska o ich dobrą kondycję w różnych istotnych wymiarach. Artykuł 18 Konstytucji RP stanowi, że „małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”. W związku z tak wysoką rangą małżeństwa i rodziny w prawodawstwie RP wspomniany raport prezentuje przejawy ubóstwa polskich rodzin po to, by uświadomić odpowiednim służbom państwowym, ale także zwykłym obywatelom, jak poważny to problem i jak bardzo wymaga szybkiego podjęcia i rozwiązania. Raport ten jest także ważnym sygnałem dla Kościoła w Polsce, który zwłaszcza poprzez struktury duszpasterstwa rodzin i swoje instytucje charytatywne stara się odpowiadać na egzystencjalne i duchowe potrzeby środowiska rodzinnego.

¹ II Polski Synod Plenarny, Poznań: Pallottinum 2001, *Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie*, nr 20, s. 37.

² Zob. Główny Urząd Statystyczny, Portal Informacyjny: www.stat.gov.pl [dostęp: 27.02.2015].

³ W końcu stycznia 2015 roku stopa bezrobocia wynosiła w Poznaniu 3,3%, Wrocławiu 4,3%, Warszawie 4,4%, Katowicach 4,8%, Krakowie 5,3%, Trójmieście (Gdańsk, Gdynia, Sopot) 5,8%. Główny Urząd Statystyczny, *Liczba bezrobotnych zarejestrowanych oraz stopa bezrobocia według województw, podregionów i powiatów. Stan w końcu stycznia 2015 roku*, www.stat.gov.pl [dostęp: 27.02.2015].

⁴ W końcu stycznia 2015 roku stopa bezrobocia wynosiła w powiecie szydlowieckim 35,5%, piskim 32,6%, braniewskim 30,5%, kętrzyńskim 30,0%, węgorszewskim 28,7%, bartoszyckim i nowodworskim 28,4%, białogardzkim 28,3%, radomskim 28,2%. Tamże [dostęp: 27.02.2015].

⁵ II Polski Synod Plenarny, *Powołanie do życia w małżeństwie...*, nr 22, s. 38.

⁶ Zob. Główny Urząd Statystyczny, *Warunki życia rodzin w Polsce*, Warszawa: GUS 2014 [Publikacja dostępna w Internecie: www.stat.gov.pl].

Miarodajnym wskaźnikiem pokazującym zakres ubóstwa polskich rodzin w 2011 roku jest ocena zaspokojenia potrzeb dzieci będących na utrzymaniu rodziny, która dokonana została w zakresie żywienia, edukacji, ochrony zdrowia oraz wypoczynku i rozrywki. Uzyskane wyniki zobrazowały skalę potrzeb dzieci (poniżej 18 roku życia), które nie były zaspokojone ze względu na ograniczenia finansowe w poszczególnych typach gospodarstw rodzinnych. Zła sytuacja finansowa w niektórych gospodarstwach domowych spowodowała, że nie mogła zostać w pełni zaspokojona podstawowa potrzeba, jaką jest wyżywienie dzieci. Ponad 3% gospodarstw rodzinnych z co najmniej jednym dzieckiem na utrzymaniu nie było w stanie z powodu ograniczeń finansowych zapewnić swoim dzieciom przynajmniej co drugi dzień mięsa, drobiu, ryby lub odpowiednika wegetariańskiego i prawie tyle samo gospodarstw nie mogło pozwolić sobie na zapewnienie dzieciom przynajmniej kilka razy w tygodniu świeżych owoców lub warzyw. Im więcej dzieci na utrzymaniu w rodzinie, tym trudności w zapewnieniu tej podstawowej potrzeby były większe. Najbardziej niekorzystna sytuacja w zakresie żywienia dzieci wystąpiła w rodzinach wielodzietnych. Zapewnienie co drugi dzień mięsa, ryb lub wegetariańskiego odpowiednika stanowiło problem dla 1,9% rodzin z jednym dzieckiem i nieco więcej, bo 2,7% rodzin, z dwojgiem dzieci. Ale już w gospodarstwach rodzinnych z trojgiem dzieci i więcej problem ten był dużo większy i dotyczył aż 8,5% rodzin⁷.

Z powodu ograniczeń finansowych ponad 5% gospodarstw rodzinnych z co najmniej jednym dzieckiem na utrzymaniu musiało zrezygnować z zakupu wszystkich potrzebnych podręczników. Konieczność rezygnacji z tego zakupu zgłaszały rodzinne gospodarstwa wiejskie niemal równie często, jak te usytuowane w mieście (odpowiednio 5,7% i 5,4%). Brak możliwości zakupienia dla dzieci niezbędnych podręczników szkolnych deklarowało natomiast prawie 14% gospodarstw rodzinnych z trojgiem dzieci i więcej. W mniejszym stopniu do rezygnacji z zakupu wszystkich podręczników zmuszone były gospodarstwa z jednym dzieckiem oraz z dwojgiem dzieci na utrzymaniu (odpowiednio 3,4% i 4,5%). Spośród poszczególnych typów gospodarstw rodzinnych, najczęściej samotni rodzice wychowujący co najmniej jedno dziecko (17,5%) oraz małżeństwa z trojgiem dzieci i więcej (15,5%) nie byli w stanie dokonać zakupu wszystkich potrzebnych podręczników dla swoich dzieci⁸.

Konieczność rezygnacji z niezbędnych dla dzieci płatnych wizyt u lekarzy specjalistów miała miejsce w 5,9% gospodarstw rodzinnych z co najmniej jednym dzieckiem na utrzymaniu. Natomiast z płatnych wizyt u lekarzy dentyistów musiało zrezygnować 6,5% rodzin. Liczba dzieci w gospodarstwie rodzinnym miała wpływ na stopień zaspokojenia potrzeb dzieci w zakresie ochrony zdrowia. Ponad 5% rodzin z jednym dzieckiem i tyle samo rodzin z dwojgiem dzieci nie mogło skorzystać z płatnych, ale niezbędnych, dla dzieci wizyt u lekarzy specjalistów.

⁷ Tamże, s. 41-42.

⁸ Tamże, s. 42-43.

Większy odsetek rezygnujących z takich wizyt występował w gospodarstwach rodzinnych z trojgiem dzieci i więcej (9,9%). Ze względu na brak pieniędzy z płatnych wizyt u lekarzy dentyków zrezygnowało 4,2% rodzin z jednym dzieckiem i 6,2% z dwojgiem dzieci, natomiast wśród rodzin wielodzietnych rezygnujących było ponad 14%⁹.

Odsetek gospodarstw rodzinnych z co najmniej jednym dzieckiem na utrzymaniu, zmuszonych do rezygnacji z wysłania dzieci na tygodniowy wypoczynek raz w roku, kształtował się na poziomie 33,3%. Rezygnacja z zaspokojenia tej potrzeby miała miejsce zdecydowanie częściej w gospodarstwach rodzinnych z co najmniej jednym dzieckiem na wsi niż w mieście (odpowiednio 42,2% i 27,1%). Bariera finansowa uniemożliwiająca wyjazd dzieci na przynajmniej tygodniowy wypoczynek raz w roku wystąpiła u ponad 24% rodzin z jednym dzieckiem na utrzymaniu, ponad 32% z dwojgiem dzieci i ponad 62% rodzin wielodzietnych¹⁰.

Wspomniany raport prezentuje również stan zagrożenia ubóstwem polskich rodzin w 2011 roku. Gospodarstwo rodzinne uznane zostało za relatywnie ubogie, jeżeli jego roczny ekwiwalentny¹¹ dochód do dyspozycji był niższy od 60% średniego dochodu gospodarstwa rodzinnego dla Polski ogółem. Odsetek gospodarstw rodzinnych o dochodzie ekwiwalentnym poniżej powyższego progu ubóstwa jest określany jako wskaźnik zagrożenia ubóstwem. Na podstawie tej definicji w 2011 roku 15,5% gospodarstw rodzinnych w Polsce było zagrożonych ubóstwem. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym kształtował się różnie, w zależności od typu gospodarstwa rodzinnego. Dla gospodarstw rodzinnych ogółem zaobserwowano różnicę wskaźnika zagrożenia ubóstwem pomiędzy miastem a wsią. W miastach zagrożonych ubóstwem było 11%, a na wsi 23,5%. Analiza według typów gospodarstw rodzinnych wykazuje, że największe zagrożenie ubóstwem, zarówno w miastach, jak i na wsi, występuje wśród małżeństw z co najmniej trojgiem dzieci na utrzymaniu (34,4% ogółem; 28% w miastach i 41,2% na wsi) oraz wśród samotnych rodziców z co najmniej jednym dzieckiem na utrzymaniu (29,6% ogółem; 25,8% w miastach i 46,3% na wsi). Nieco niższe wskaźniki wystąpiły w przypadku samotnych rodziców z dziećmi i innymi osobami na utrzymaniu (27,9% ogółem; 19,3% w miastach i 40,6% na wsi)¹².

Przyczyną różnorodnych trudności polskich rodzin pozostaje wciąż alkoholizm i w nieco mniejszym zakresie narkomania. Powyższe patologie społeczne prowadzą rodziny nie tylko do degradacji materialnej, ale także do przestępczości,

⁹ Tamże, s. 44.

¹⁰ Tamże, s. 45-46.

¹¹ Skale ekwiwalentności to parametry pozwalające porównywać ze sobą sytuację gospodarstw domowych różniących się wielkością i strukturą demograficzną. Odzwierciedlają one wpływ, jaki na koszty utrzymania gospodarstwa domowego ma jego skład demograficzny. Przy obliczeniach wyników z zakresu dochodów zastosowano zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD. Skala ta obliczona jest w sposób następujący: 1 – dla pierwszej osoby dorosłej w gospodarstwie, 0,5 – dla każdego kolejnego członka gospodarstwa w wieku 14 lat i więcej, 0,3 – dla każdego dziecka w wieku poniżej 14 lat. Tamże, s. 22.

¹² Tamże, s. 75-76.

utraty pracy zarobkowej, niszczenia zdrowia, a w konsekwencji rozbicia rodziny¹³. Niebezpiecznym zjawiskiem w Polsce jest spożywanie alkoholu przez coraz młodszych ludzi i w większym niż wcześniej stopniu przez kobiety. Konsekwencją nadużywania alkoholu i narkotyków jest z kolei wzrost agresywności, brutalności i przestępczości nieletnich. Bardzo niepokojącymi zjawiskami społecznymi jest prostytutka nieletnich, zauważana zwłaszcza w wielkich aglomeracjach miejskich, oraz wzrastająca liczba samobójstw ludzi młodych, przeżywających różne trudności¹⁴.

Szczególne wyzwanie dla Kościoła w Polsce stanowią rodziny niepełne, czyli matki i ojcowie samotnie wychowujący dzieci. Przyczyną powstania rodziny niepełnej jest niekiedy przedwczesna śmierć jednego z małżonków, ale częściej jest to rozwód¹⁵. Konsekwencją rozwodów są związki partnerskie i kohabitacja, podejmowana także przez młodych ludzi przed zawarciem związku małżeńskiego. Według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku, w Polsce było 10,972 mln rodzin, z czego 8,153 mln stanowiły rodziny oparte na małżeństwach. Grupę rodzin z dziećmi stanowiło: 5,456 mln małżeństw, 2,174 mln matek samotnych, 328 tys. ojców samotnych oraz 171 tys. związków partnerskich¹⁶. Źródłem kryzysów małżeńskich, prowadzących w konsekwencji do rozbijania małżeństw i rodzin¹⁷, są także rozwinięte w ostatnich latach na wielką skalę wyjazdy zarobkowe Polaków do krajów Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych.

Trudności egzystencjalne wielu rodzin w Polsce potęguje trudna sytuacja mieszkaniowa. Według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku, w Polsce było 921,3 tys. gospodarstw domowych dwurodzinnych i 76,2 tys. gospodarstw trzy- i więcej rodzinnych¹⁸. Trudna sytuacja mieszkaniowa dotyka zwłaszcza młode małżeństwa, co wystawia te małżeństwa na dużą próbę. Brak własnego mieszkania i „przeżywanie pierwszych ważnych lat rodzicielstwa

¹³ II Polski Synod Plenarny, *Posługa charytatywna Kościoła*, nr 25, s. 222.

¹⁴ Pełnomocnik Rządu do Spraw Rodziny, *Raport o sytuacji polskich rodzin przyjęty przez Radę Ministrów dnia 21 lipca 1998 roku*, Warszawa 1998, s. 127-162.

¹⁵ W 1996 r. w Polsce zawarto 203 tys. małżeństw a rozwodów było 39,5 tys., co stanowiło mniej niż 20% liczby małżeństw zawartych w tym roku. W 2003 roku zawarto 195,5 tys. małżeństw a rozwodów było 48,6 tys., co stanowiło już blisko 25% liczby małżeństw zawartych w tym roku. W 2013 roku zawarto 180,4 tys. małżeństw a rozwodów było 66,1 tys., co stanowiło już ponad 36% liczby małżeństw zawartych w tym roku. Zob. Główny Urząd Statystyczny *Małżeństwa zawarte i rozwiązane w latach 1970–2013*, www.gus.pl [dostęp: 27.02.2015].

¹⁶ Główny Urząd Statystyczny, *Ubóstwo w Polsce w świetle badań GUS*, Warszawa 2013 [Publikacja dostępna w Internecie: www.stat.gov.pl].

¹⁷ Zob. K. Wojaczek, *Więź małżeńska w sytuacji rozłąki z przyczyn ekonomicznych*, Opole 2007; M. Mikołajec, *Pomoc rodzinom przeżywającym rozłąkę ze względu na emigrację zarobkową*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin [Rzeszów] 2013, s. 578-589.

¹⁸ Główny Urząd Statystyczny, *Ubóstwo w Polsce w świetle badań GUS...*, tab. 2.

w domach rodziców lub obcych wpływa hamująco, a niekiedy destrukcyjnie, na tworzenie zrębów duchowych i materialnych młodej rodziny”¹⁹.

Trudności życia rodzinnego w Polsce wiążą się również z sytuacją choroby²⁰, niepełnosprawności²¹ i starości²². Trwający od 1989 roku okres transformacji ustrojowej przyczynił się do znacznego osłabienia zabezpieczeń socjalnych wymienionych grup. Emeryci i renciści żyją w Polsce w poczuciu zagrożenia, frustracji, braku wdzięczności i życzliwości, a dosyć często także w trudnych warunkach materialnych²³. Nierzadkie są w Polsce przypadki, że z jednej renty lub emerytury utrzymuje się cała rodzina, gdyż osoby w wieku produkcyjnym nie są w stanie znaleźć odpowiedniej dla siebie pracy zarobkowej. Jeszcze trudniej znaleźć godziwe utrzymanie ludziom chorowitym, niepełnosprawnym oraz ludziom mającym na utrzymaniu osoby chronicznie chore, niepełnosprawne lub starsze, które wymagają stałej opieki.

FORMY POMOCY CHARYTATYWNEJ KOŚCIOŁA WOBEC UBOGICH RODZIN

Przywołane wyżej dane GUS na temat warunków życia rodzin w Polsce, pokazujące skalę i konkretne przejawy ubóstwa rodzin, stanowią wyzwanie zarówno dla władz państwowych, jak i społeczności Kościoła. Ludzi ubogich, a zwłaszcza ubogich dzieci, nie można zostawić na pastwę losu. Miarą wartości systemu społeczno-politycznego państwa jest troska o najsłabsze ogniwo łańcucha łączącego poszczególne osoby i grupy w społeczeństwie. Dobrze zorganizowane państwo dba o wszystkich swoich członków, wspiera słabych i stwarza dla nich szanse rozwojowe. Pomoc ludziom potrzebującym jest jednak zadaniem nie tylko władz państwowych i samorządowych, lecz także organizacji *non-profit*, które są dość wiarygodnym miernikiem rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w poszczególnych krajach. Zakres ubóstwa w Polsce stanowi również wyzwanie dla Kościoła, który poprzez swoje instytucje (parafie, zakony, organizację Caritas, Dzieło Nowego Tysiąclecia, stowarzyszenia, fundacje itp.), a także przez bezpośrednie działanie swoich członków spieszy z pomocą potrzebującym²⁴. Przywołane twarde dane na temat skali ubóstwa w społeczności polskich rodzin pokazują, jak bardzo zaangażowanie charytatywne Kościoła w Polsce jest wciąż potrzebne.

¹⁹ II Polski Synod Plenarny, *Powołanie do życia w małżeństwie...*, nr 21, s. 38.

²⁰ Zob. L. Szot, *Pomoc rodzinie w przypadku choroby i śmierci*, w: *Duszpasterstwo rodzin...*, s. 602-610.

²¹ Zob. A. Kiciński, *Duszpasterstwo rodzin z niepełnosprawnością*, w: tamże, s. 546-564.

²² Zob. W. Przygoda, *Wyzwania duszpasterskie wobec osób w podeszłym wieku*, „Polonia Sacra” 19 (2015) nr 1 (38) s. 71-94; J. Dziedzic, *Kościół wobec starości. Perspektywa pastoralnoteologiczna*, „Polonia Sacra” 19 (2015) nr 1 (38) s. 95-113.

²³ II Polski Synod Plenarny, *Posługa charytatywna...*, nr 24, s. 222.

²⁴ Zob. W. Przygoda, *Troska Kościoła o rodziny w sytuacjach trudnych*, „Ateneum Kapłańskie” 148 (2007) z. 2 (588) s. 239-253.

Kościół w Polsce jest zdecydowany bronić ludzi ubogich i marginalizowanych społecznie oraz ich rodzin przed całkowitą degradacją i zepchnięciem w skrajną nędzę. Dlatego stara się okazywać czynną miłość w sposób delikatny, nieuwłaczający godności człowieka ubogiego, zgodnie z „opcją preferencyjną dla wszystkich dawnych i nowych form ubóstwa tragicznie obecnych w świecie”²⁵. Papież Franciszek w adhortacji apostołskiej *Evangelii gaudium* potwierdził uprzywilejowane miejsce ubogich we wspólnocie Ludu Bożego, stwierdzając, że „nie tyle przyjaciele i bogaci sąsiedzi, lecz przede wszystkim ubodzy i chorzy, ci, którzy często są pogardzani i zapomniani [...] są uprzywilejowanymi adresatami Ewangelii” (EG 48). Uzasadniając powyższe stanowisko, papież podkreślił, że „w sercu Boga jest preferencyjne miejsce dla ubogich, gdyż On sam «stał się ubogim» (2 Kor 8,9). Cała droga naszego odkupienia naznaczona jest ubogimi” (EG 197). Również ojcowie III Nadzwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów, jakie miało miejsce w Watykanie w dniach 5-19 października 2014 roku, w swoim orędziu do rodzin wyrazili troskę o wielką rzeszę rodzin biednych, o rodziny prześladowanych i uchodźców, rodziny wychowujące dzieci niepełnosprawne i chore, a także o rodziny zmagające się z zaburzeniami neurologicznymi swoich starych członków²⁶.

Kościół w Polsce upomina się od lat o prawdziwą i dalekowzroczną politykę prorodzinną²⁷, ale docenia również wysiłki organizacji charytatywnych i osób prywatnych, które w imię miłości Boga i bliźniego spieszą z pomocą ludziom biednym i potrzebującym²⁸. Jednym z priorytetów posługi charytatywnej Kościoła w Polsce są aktualnie rodziny wielodzietne, matki samotnie wychowujące dzieci oraz naturalne i społeczne sieroty²⁹. Z uznaniem biskupów spotkały się inicjatywy samorządów i rządu RP, zmierzające do stworzenia tzw. „Karty dużej rodziny”, która ma ułatwić rodzinom z trojgiem i większą liczbą dzieci korzystanie ze środków komunikacji miejskiej, obiektów sportowych i kulturalnych. Jest oczekiwanie, że również prywatni przedsiębiorcy włączą się w powyższą inicjatywę i zaproponują rodzinom wielodzietnym zniżki na świadczone przez swoje firmy usługi czy sprzedawane towary.

²⁵ Kongregacja do spraw Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, nr 67, Watykan 1994, s. 71.

²⁶ III Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Dom, którego drzwi są zawsze otwarte*. Orędzie ojców synodalnych do rodzin chrześcijańskich i wszystkich rodzin na świecie, 18.10.2014, OsRomPol 35 (2014) nr 11, s. 6.

²⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, 19.06.2009, nr 149.

²⁸ Konferencja Episkopatu Polski, *Słowo Biskupów Polskich na temat niektórych problemów społecznych*, 30.11.2000, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 3 (2000) nr 5, s. 25-26; zob. Z. Zarębski, *Troska Kościoła w Polsce o małżeństwo i rodzinę po Soborze Watykańskim II. Studium teologiczno-pastoralne*, Toruń 2013, s. 316-340.

²⁹ II Polski Synod Plenarny, *Powołanie do życia w małżeństwie...*, nr 50-52, s. 44-45.

W aktualnych uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych w Polsce bezrobocie jawi się jako problem, od rozwiązania którego zależy przyszłość wielu rodzin³⁰. Nie czekając na powodzenie reform systemowych, Kościoły lokalne i wspólnoty parafialne szukają praktycznych sposobów wsparcia rodzin dotkniętych problemem bezrobocia. Biskupi polscy w liście pasterskim ogłoszonym z okazji zakończenia Roku Jubileuszowego napisali: „Doznane miłosierdzie przynagla nas do podejmowania konkretnego działania na rzecz ubogich i potrzebujących, a szczególnie bezrobotnych”³¹. Ponieważ świadczona przez parafie i organizacje charytatywne pomoc jest niewspółmierna do potrzeb bezrobotnych, biskupi stale apelują do władz rządowych i samorządowych o większe zaangażowanie w proces przezwyciężania tego niekorzystnego dla rozwoju życia rodzin w Polsce zjawiska³².

Do zjawisk społecznych, niszczących zdrowie i kondycję moralną całych rodzin, należy zaliczyć w Polsce alkoholizm i narkomanię³³. Są one główną przyczyną pauperyzacji i marginalizacji społecznej rodzin, a także wielkiej demoralizacji dzieci. Zjawiska te stanowią wyzwanie dla duszpasterstwa i apostołatu katolików świeckich. Profilaktyka, dobry przykład życia rodzinnego, promowanie zdrowej kultury życia, przeżywanie uroczystości rodzinnych i zabaw towarzyskich w trzeźwości wydają się decydować o przezwyciężeniu tych plag narodowych, od lat niszczących podstawy życia rodzinnego w Polsce. II Polski Synod Plenarny zachęca katolików świeckich do tworzenia grup trzeźwościowych i abstynenckich oraz do upowszechniania obyczajowości przeciwstawiającej się wszystkiemu, co zagraża rodzinie³⁴.

Wychodząc z założenia, że Bóg powierzył życie człowieka w ręce rodziców, by je strzegli i kierowali nim z miłością³⁵, Kościół w Polsce zachęca i wychowuje rodziców chrześcijańskich do ofiarnego przyjmowania daru nowego człowieka. Ponadto wzywa swoich członków do niesienia pomocy bliźniemu, ochrony

³⁰ Zob. B. Mierzwiński, *Rodzina wobec bezrobocia*, w: *Duszpasterstwo rodzin...*, s. 564-578; R. Bieleń, *Kościół katolicki w służbie rodzinom dotkniętym bezrobociem*, „Seminare” 19 (2003) s. 231-245.

³¹ Konferencja Episkopatu Polski, *List Episkopatu Polski z okazji zakończenia Wielkiego Jubileuszu*, 30.11.2000, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 3 (2000) nr 5, s. 17.

³² Konferencja Episkopatu Polski, *Komunikat Biskupów Polskich na temat bezrobocia*, 15.03.2001, *OsRomPol* 22 (2001) nr 5, s. 58-59; Konferencja Episkopatu Polski, *W trosce o nową kulturę życia i pracy. List społeczny Episkopatu Polski na temat bezrobocia*, 30.10.2001, „Roczniki Naukowe Caritas” 6 (2002) s. 5-25; D. Zimoń, *Kościół katolicki na Śląsku wobec bezrobocia*, 19.03.2001, „Roczniki Naukowe Caritas” 6 (2002) s. 27-53.

³³ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na lotnisku w Masłowie*, 3.06.1991, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979–1983–1987–1991–1995–1997. Przemówienia i homilie*, Kraków: Znak 1997, s. 616; zob. I. Niewiadomska, J. Chwaszcz, A. Nesterenko, *Pomoc rodzinom z problemem uzależnienia od środków psychoaktywnych*, w: *Duszpasterstwo rodzin...*, s. 617-634; P. Mąkosa, *Kościół wobec narkomanii*, „Ateneum Kapłańskie” 146 (2006) z. 3 (583) s. 467-487.

³⁴ II Polski Synod Plenarny, *Powołanie do życia w małżeństwie...*, nr 45, s. 43; zob. W. Śmigiel, *Pomoc Kościoła ludziom uzależnionym od alkoholu*, „Ateneum Kapłańskie” 146 (2006) z. 3 (583) s. 457-466.

³⁵ Jan Paweł II, *Evangelium vitae. Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego*, 25.03.1995 [dalej: EV].

jego życia i zdrowia, zwłaszcza gdy jest ono słabe i zagrożone (EV 77). Posługa charytatywna Kościoła polega m.in. na promocji życia oraz wspieraniu ubogich rodziców, spodziewających się dziecka. Przejawem zorganizowanej działalności opiekuńczej Kościoła w Polsce, mającej na celu ochronę macierzyństwa i rodziny, są domy samotnej matki, domy dla matek z dziećmi oraz domy dziecka. Domy samotnej matki mają charakter domów stałego pobytu i są przeznaczone dla kobiet odrzuconych we własnym środowisku z powodu ciąży. Domy tego typu gwarantują opiekę egzystencjalną, zapewniają także pomoc prawną, psychologiczną i pedagogiczną. Młode i niedoświadczone matki otrzymują w nich niezbędną wiedzę na temat macierzyństwa, porodu i opieki nad noworodkiem. Do domów samotnej matki przyjmowane są także brzemiennie kobiety wraz z małymi dziećmi³⁶. Inny charakter mają domy dla matek z dziećmi cierpiącymi z powodu przemocy w rodzinie. Domy tego typu nazywa się najczęściej ośrodkami interwencji kryzysowej. Oferują one nie tylko ochronę i bezpieczeństwo na czas zagrożenia w środowisku rodzinnym, lecz także pomoc psychologa, pedagoga, pracownika socjalnego i prawnika. Niektóre placówki organizacji Caritas łączą funkcję opieki nad kobietami ciężarnymi z ochroną przed przemocą w rodzinie³⁷.

Szczególnego wsparcia ze strony Kościoła wymagają osoby samotne, wdowy i wdowcy³⁸, zwłaszcza jeśli na ich utrzymaniu pozostają dzieci. Kościół w Polsce stara się towarzyszyć tym osobom, poprzez różne formy duszpasterstwa parafialnego, a zwłaszcza przez organizowanie dla nich specjalnych nabożeństw i spotkań w czasie świąt, rekolekcji i misji parafialnych³⁹. W niektórych parafiach są organizowane dla osób samotnych grupy wsparcia, kluby seniora, fundacje matek i ojców samotnie wychowujących dzieci. Kościół oferuje też wielorakie możliwości zaangażowania apostołskiego osobom owdowiałym i samotnym. Nową formą życia religijnego, proponowaną samotnym wdowom i wdowcom jest życie konsekrowane. Osoby te, składając „wieczysty ślub czystości, przeżywanej jako znak królestwa Bożego, konsekrują swój stan życia, aby poświęcić się modlitwie i służbie Kościołowi”⁴⁰.

³⁶ Aktualnie 21 domów samotnej matki prowadzą w Polsce zgromadzenia zakonne (B. Łoziński, *Leksykon zakonów w Polsce. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, wyd. II rozszerzone i uaktualnione, Warszawa 2002, s. 453-454), 7 takich domów zorganizowały Caritas diecezjalne (*Informator Caritas 2002/2003*, s. 21), po jednym domu samotnej matki prowadzi Stowarzyszenie Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo i Konferencja Stowarzyszenia św. Wincentego à Paulo (A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów i stowarzyszeń w Kościele*, Warszawa 2000, s. 144 i 192).

³⁷ W. Przygoda, *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2004, s. 336-337.

³⁸ Zob. R. Bieleń, *Aspekt pastoralny wdowieństwa*, w: *Duszpasterstwo rodzin...*, s. 611-616.

³⁹ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, Warszawa 2003 nr 71, [dalej: DDR]; zob. M. Fiałkowski, *Duszpasterstwo w starzejącym się społeczeństwie polskim*. „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 2 (2010) s. 39-50.

⁴⁰ Jan Paweł II, *Vita consecrata. Posynodalna adhortacja apostołska o życiu konsekrowanym i jego misji w świecie*. 25.03.1996, nr 7.

Kościół w Polsce nie pozostawia bez pomocy duszpasterskiej małżonków żyjących w separacji, którzy nie zawierają powtórnych związków małżeńskich, a także dzieci wychowujących się w takich rodzinach (DDR 73). Osoby porzucone przez współmałżonka przeżywają ten fakt zazwyczaj bardzo boleśnie, żyją w poczuciu krzywdy, a często są obciążone trudem utrzymania i wychowania potomstwa. Osoby takie otrzymują pomoc charytatywną na miarę możliwości parafii zamieszkania, ale także wsparcie duchowe ze strony duszpasterzy oraz katolików świeckich. Szczególnie cenne dla porzuconych małżonków jest wsparcie ze strony parafialnych grup apostołskich, które stanowią antidotum na samotność oraz bezcenną pomoc w zakresie wychowania dzieci.

Inną sytuację mają małżonkowie, którzy po rozwodzie wstąpili w powtórne, cywilne, związki, założyli nowe rodziny i usiłują po chrześcijańsku wychować własne dzieci. Kościół w Polsce, zgodnie ze wskazaniem adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio* (nr 84), również takie rodziny pragnie obejmować troską duszpasterską⁴¹. Pierwszym zadaniem duszpasterzy jest dokładne zbadanie, czy poprzednie małżeństwo było ważnie zawarte i czy nie zachodzi potrzeba skierowania sprawy do sądu biskupiego (DDR 74). Jeżeli prawo kościelne nie pozwala małżonkom zalegalizować faktycznego związku, nie mogą otrzymać sakramentalnego rozgrzeszenia i zostać dopuszczonymi do Komunii św. Kościół zaprasza ich do słuchania słowa Bożego, uczęszczania na mszę świętą, włączenia się w życie parafii, zwłaszcza w działalność charytatywną. W większych miastach zostało zorganizowane duszpasterstwo związków niesakramentalnych. Do podstawowych form tego duszpasterstwa należą spotkania modlitewne, rekolekcje zamknięte i pielgrzymki do sanktuariów. Starszym i utwierdzonym duchowo małżonkom ze związków niesakramentalnych duszpasterze mogą zaproponować powstrzymanie się od współżycia seksualnego i po spełnieniu warunków określonych w przepisach kościelnych także spowiedź z rozgrzeszeniem oraz przystąpienie do Eucharystii⁴².

KOŚCIELNA POMOC ROZWOJOWA DLA DZIECI Z RODZIN DYSFUNKCYJNYCH

Na skutek transformacji ustrojowej trwającej w Polsce od 1989 roku wiele rodzin wraz z dziećmi znalazło się w trudnej sytuacji materialnej, psychicznej i społecznej. Pierwszymi ofiarami patologii, przemocy i zwyczajnej biedy w rodzinie są dzieci. Dlatego poszukując optymalnych form pomocy rodzinom, należy dołożyć starań, aby najpierw zabezpieczyć potrzeby egzystencjalne, psychiczne i duchowe dzieci. Do najczęściej realizowanych form pomocy charytatywnej ubogim

⁴¹ Zob. J. Kamiński, *Duszpasterstwo osób żyjących w związkach niesakramentalnych*, w: *Duszpasterstwo rodzin...*, s. 508-516.

⁴² Zob. P. Góralczyk, *Powtórne związki małżeńskie w teologicznym i etycznym świetle*, Ząbki 1995; M. Machinek, *Duszpasterstwo powtórnie zaślubionych jako wyzwanie pastoralne*, „Roczniki Teologiczne” 48 (2001), z. 6, s. 143-160.

dzieciom w polskich parafiach należą bezpłatne kolonie, paczki żywnościowe, wykupienie obiadów w stołówce szkolnej oraz bezpłatne pielgrzymki i wycieczki⁴³. Ważnym przejawem posługi charytatywnej Kościoła w Polsce wobec dzieci z biednych rodzin jest organizowanie dla nich bezpłatnego wypoczynku w okresie wakacji i ferii zimowych. Znaczna część ofiar z Wigilijnego Dzieła Pomocy Dzieciom przeznaczona jest na organizowanie zimowisk i letnich kolonii dla dzieci. Diecezjalne oddziały Caritas dysponują znaczącą infrastrukturą, w postaci ponad sześćdziesięciu ośrodków wypoczynkowych, położonych w atrakcyjnych turystycznie miejscach⁴⁴.

Wszystkie wyżej wymienione formy pomocy charytatywnej wobec dzieci należy rozwijać, obejmując nimi jak największą liczbę uczestników. Szczególnie cenną formą pomocy są kolonie i zimowiska, w czasie których dzieci z rodzin dysfunkcyjnych mogą otrzymać nie tylko możliwość wypoczynku, lecz także psychospołeczną terapię. Dlatego organizując kolonie, należy zadbać o dobrych i doświadczonych pedagogów. Inicjatywą wartą poparcia są specjalne kolonie dla dzieci, które przeżyły pogrzeb jednego z rodziców lub rodzeństwa. W 2003 roku zespół NZOZ Hospicjum Domowego w Olsztynie⁴⁵ zorganizował kolonie, których głównym celem była pomoc dzieciom przeżywającym żalobę w zablźnieniu duchowych ran i ukojeniu tęsknot za kimś bliskim. Pomysł ten zasługuje na podjęcie przez inne zespoły hospicyjne w Polsce.

Specjalnej pomocy egzystencjalnej i rozwojowej potrzebują dzieci z rodzin patologicznych lub przeżywających kryzys. Znaczącym wsparciem dla tych dzieci jest program świetlic środowiskowych. Aktualnie około siedemdziesiąt świetlic i oratoriów prowadzą zgromadzenia zakonne, a ponad pięćdziesiąt – diecezjalne oddziały Caritas⁴⁶. Trudna do oszacowania jest natomiast liczba świetlic prowadzonych przez parafie i stowarzyszenia. Program ten należy w przyszłości rozwijać, gdyż obecna ilość świetlic nie odpowiada potrzebom w skali kraju. W świetlicach należy zadbać o dobrych pedagogów, którzy potrafiliby być wsparciem dla dzieci, a także wpływać na poprawę sytuacji w ich rodzinach. Dobre owoce przynosi praca pedagogiczna prowadzona w małych grupach dzieci, dobranych według kryterium podobnych problemów, z jakimi mają do czynienia w rodzinach. Skuteczne prowadzenie terapii wymaga jednego wychowawcy na 6-8 dzieci⁴⁷. Profesjonalnych pedagogów powinni wspierać wolontariusze. Troska Kościoła o dzieci może wyrażać się także w innych formach pomocy kształceniowej i rozwojowej. Dlatego należy zachęcać duszpasterzy i emerytowanych nauczycieli do

⁴³ W. Przygoda, *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce*, Lublin 2004, s. 335-336.

⁴⁴ Najwięcej ośrodków wypoczynkowych posiada Caritas toruńska – 5 oraz Caritas katowicka, krakowska, legnicka, wrocławska i sandomierska – po 4 ośrodki. Zob. *Informator Caritas 2003/2004*. Warszawa 2003 s. 24.

⁴⁵ Zob. *O hospicjum inaczej*, „Caritas” 10 (2003) nr 3, s. 16.

⁴⁶ W. Przygoda, *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce...*, s. 338-339.

⁴⁷ Zob. A. Czarnocki, *O przyszłość dzieci*, „Caritas” 10 (2003) nr 4, s. 8-11.

organizowania bezpłatnych korepetycji, wyprawek szkolnych i punktów poradnictwa psychologicznego.

Szczegółnej pomocy potrzebują dzieci osierocone, przy czym aktualnie częściej mamy do czynienia z sieroctwem społecznym niż naturalnym. W Polsce ponad sześćdziesiąt tysięcy dzieci mieszka na stałe w domach dziecka, ośrodkach wychowawczych lub pogotowiacz opiekuńczych⁴⁸. Do najczęstszych przyczyn umieszczania dzieci w instytucjach opiekuńczych należą nieporadność życiowa rodziców, bezrobocie całej rodziny i brak środków do życia, alkoholizm, choroby psychiczne i bezdomność. Najlepszym i kompleksowym rozwiązaniem problemów dzieci osieroconych w okresie niemowlęctwa jest ich adopcja, natomiast dobrym rozwiązaniem dla dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym jest rodzina zastępcza lub rodzinny dom dziecka, a rozwiązaniem koniecznym – tradycyjny dom dziecka.

W dziedzinie pomocy charytatywnej dla dzieci na uznanie zasługują ośrodki adopcyjno-opiekuńcze, prowadzone od kilkunastu lat przez organizację Caritas oraz stowarzyszenia chrześcijańskie⁴⁹. Ośrodki te przygotowują pary małżeńskie wyrażające gotowość do adopcji dziecka lub do przejęcia nad nim opieki na zasadzie rodziny zastępczej. Okazuje się, że domy dziecka pełne są dzieci z nieuregulowaną sytuacją prawną, co sprawia, że nie mają szans na adopcję. Ponadto adopcja jest trudnym doświadczeniem dla dzieci, które przestają być nieświadomymi noworodkami. Walorem rodziny zastępczej jest podtrzymanie więzi dziecka z rodziną naturalną oraz nadzieja na powrót do niej, gdy tylko ustaną przyczyny rozstania. Zastępcze środowisko rodzinne staje się dla dzieci pozbawionych naturalnej rodziny szansą na wywikłanie się z przechodzącej z pokolenia na pokolenie patologii. Żeby jednak tak się stało, do życia w rodzinie zastępczej muszą być dobrze przygotowani zarówno rodzice, jak i dzieci. To zadanie wykonują m.in. katolickie ośrodki adopcyjno-opiekuńcze.

Godną poparcia, a wciąż rzadko praktykowaną w Polsce, formą pomocy dzieciom osieroconym jest rodzinny dom dziecka. Podstawowym jego zadaniem jest całościowa opieka nad dzieckiem, przy równoczesnym podejmowaniu działań zmierzających do jego powrotu do rodziny naturalnej bądź umieszczenia go w rodzinie adopcyjnej lub zastępczej. Jeśli z różnych względów to zadanie nie może być wykonane, rodzinny dom dziecka wychowuje dziecko aż do jego usamodzielnienia się w społeczeństwie⁵⁰. Projekt rodzinnych domów dziecka wymaga upowszechnienia nie tylko dlatego, że są one znacznie tańsze w utrzymaniu niż tradycyjne domy dziecka, lecz przede wszystkim dlatego, że stwarzają dzieciom atmosferę domu rodzinnego oraz szansę na dobre przygotowanie się do życia w założonej w przeszłości rodzinie.

⁴⁸ T. Polkowski, *I na dodatek jestem z domu dziecka*, „Caritas” 10 (2003) nr 3, s. 4.

⁴⁹ Ośrodki takie prowadzone są m.in. przez Caritas gnieźnieńską, wrocławską i radomską. Zob. *Informator Caritas 2002/2003...*, s. 24.

⁵⁰ Zob. *Trzy świadectwa. Rodzinne domy dziecka*, „Caritas” 10 (2003) nr 3, s. 8-10.

Nie wszystkim dzieciom udaje się trafić do rodziny adopcyjnej lub zastępczej. Dlatego stacjonarne placówki opiekuńcze są ciągle życiową koniecznością. Wielowiekową tradycję prowadzenia domów dziecka mają zgromadzenia zakonne. Po 1989 roku otworzyły one w Polsce 27 nowych domów dziecka i 23 domy opiekuńczo-wychowawcze dla starszych dzieci i młodzieży⁵¹. Wielkim polem działalności zgromadzeń zakonnych jest także opieka nad dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną. Męskie i żeńskie zgromadzenia zakonne prowadzą aktualnie ponad 100 domów opiekuńczo-wychowawczych lub leczniczo-wychowawczych dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych fizycznie lub umysłowo⁵².

Z uwagi na dobro dzieci, należy dążyć do tego, aby domy dziecka miały charakter kameralny i pozwalały zachować dzieciom kontakt z rodziną pochodzenia. W małych domach łatwiej jest wytworzyć głębsze więzi pomiędzy dziećmi. Jeśli wychowawcami są siostry zakonne lub osoby samotne, zamieszkujące z dziećmi przez całą dobę, mogą rozwinąć się również głębsze więzi między wychowawcami a wychowanymi. Jeśli to możliwe, dom dziecka powinien być podzielony na segmenty, przypominające mieszkania rodzinne, w których stały wychowawca zamieszkiwałyby ze wspólnotą dzieci dobranych według kryterium pokrewieństwa lub środowiska pochodzenia, wykonując z nimi zajęcia typowe dla domu rodzinnego.

Znaczącym obszarem posługi charytatywnej Kościoła w Polsce jest praca wychowawcza z dziećmi. Duże zaangażowanie wykazują w tym zakresie instytuty życia konsekrowanego. Pracą wychowawczą, a zarazem formacją religijno-duchową, objętych jest wiele dzieci już w wieku przedszkolnym. W 2001 roku siostry zakonne prowadziły w Polsce 428 przedszkoli prywatnych i ochronek, obejmując opieką ponad siedemnaście tysięcy dzieci⁵³. W tym samym roku męskie i żeńskie instytuty życia konsekrowanego prowadziły 19 internatów dla młodzieży, 37 burs dla młodzieży szkół średnich i studentów oraz 9 domów akademickich⁵⁴. W dobie współczesnych form demoralizacji młodego pokolenia należy rozwijać różne formy stałej opieki nad dziećmi. Docenić należy zaangażowanie instytutów życia konsekrowanego w formację religijną realizowaną w przedszkolach i ochronkach, internatach, bursach i domach akademickich. Pozbawiona rozgłosu, ale wytrwała praca wychowawcza, połączona z gruntowną formacją chrześcijańską wymaga najwyższego uznania. Wydaje się, że ten obszar pracy charytatywnej i opiekuńczej Kościoła w Polsce posiada znaczne jeszcze możliwości rozwojowe. Przy wsparciu instytucji państwa i Kościoła, a także pomocy zainteresowanych rodziców program rozbudowy sieci burs, internatów i domów akademickich powinien być w przyszłości rozwijany. Powodzenie tego projektu zależy także od odwagi i dalekowzroczności kierownictwa instytutów życia konsekrowanego⁵⁵.

⁵¹ B. Łoziński, *Leksykon zakonów w Polsce...*, s. 454-455.

⁵² Tamże, s. 460-464.

⁵³ Tamże, s. 434-443.

⁵⁴ Tamże, s. 451-453.

⁵⁵ W. Przygoda, *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce...*, s. 434.

Ważnym zadaniem Kościoła w Polsce jest pomoc ubogim dzieciom w zdobywaniu adekwatnego do swoich zdolności wykształcenia, gdyż jest to najpewniejszy sposób przerwania cyklicznego – przechodzącego z pokolenia na pokolenie – ubóstwa. Dlatego parafialne grupy charytatywne powinny nadal zbierać fundusze na wyprawki szkolne i wykup obiadów w stołówkach szkolnych dla najuboższych dzieci oraz organizować świetlice socjoterapeutyczne i bezpłatne korepetycje, umożliwiające dzieciom z rodzin problemowych nadrobienie zaległości edukacyjnych. Pomoc koleżeńską, zarówno materialną, jak i intelektualną, powinni świadczyć członkowie szkolnych kół Caritas i innych organizacji szkolnych. Należy zachęcać nauczycieli i katechetów do tworzenia we wszystkich szkołach organizacji samopomocowych, a także do wychowania dzieci i młodzieży we wrażliwości na potrzeby bliźnich i gotowości pomagania potrzebującym⁵⁶.

Godny poparcia jest program stypendialny dla uzdolnionych dzieci z najuboższych regionów Polski Fundacji Konferencji Episkopatu Polski „Dzieło Nowego Tysiąclecia”. Organizowana przez tę fundację od 2000 roku w Dniu Papieskim akcja zbierania funduszy na stypendia przynosi każdego roku coraz lepsze rezultaty. Fundacja pozyskuje także pieniądze z darowizn, zapisów testamentowych oraz organizowanych przez siebie imprez charytatywnych. Aktualnie programem stypendialnym jest objętych 2500 młodych ludzi⁵⁷. Warto zauważyć cele formacyjne wspomnianej fundacji, która organizuje obozy szkoleniowe, konkursy dla dzieci i młodzieży oraz aktywizuje nie tylko w Dniu Papieskim tysiące wolontariuszy. Należy jednak podkreślić, że od ofiarności duchowieństwa i katolików świeckich w Polsce zależy, w jakim zakresie Fundacja „Dzieło Nowego Tysiąclecia” będzie rozwijać w przyszłości swój program stypendialny.

***

Kościół w Polsce podejmuje wiele kompleksowych działań w dialogu z władzami rządowymi i samorządowymi, mających na celu dobro małżonków i rodzin. Szczególną rolę w tym zakresie spełnia na szczeblu krajowym Rada ds. Rodziny Konferencji Episkopatu Polski oraz Krajowy Ośrodek Duszpasterstwa Rodzin, a w Kościołach lokalnych wydziały duszpasterstwa rodzin i diecezjalni duszpasterze rodzin. Bezcenną, chociaż czasami nienależycie docenioną, pomoc świadczą rodzinom w sytuacjach trudnych parafialne i specjalistyczne poradnie rodzinne oraz telefony zaufania. Niezależnie od przedstawionych form wsparcia ubogich rodzin Kościół w Polsce stara się otaczać opieką duszpasterską dzieci i młodzież z tych rodzin. W przesłaniu skierowanym do biskupów polskich w czasie wizyty *ad limina apostolorum* w 2014 roku papież Franciszek podkreślił: „Niech wspólnoty kościelne będą miejscami słuchania, dialogu, pocieszenia i wsparcia dla małżonków na ich wspólnej drodze i w ich misji wychowawczej. Niech rodziny

⁵⁶ Tamże, s. 449-450.

⁵⁷ Zob. www.dzielo.pl [dostęp: 3.03.2015].

znajdą w duszpasterzach wsparcie autentycznych ojców i przewodników duchowych, którzy będą je chronili przed zagrożeniami negatywnych ideologii i pomagali stawać się silnymi Bogiem i Jego miłością”⁵⁸. Wydaje się, iż apel ten stanowi wciąż aktualne wezwanie nie tylko dla biskupów, ale i dla całej wspólnoty Kościoła w Polsce do podejmowania posługi duszpasterskiej i pomocy charytatywnej na rzecz wszystkich rodzin, a szczególnie rodzin cierpiących z powodu ubóstwa.

POVERTY OF FAMILIES IN POLAND AS A CHALLENGE FOR THE CHURCH

Summary

Economic and social conditions of families are diverse. There are a lot of families of upper and middle class in Poland. According to the report of the Central Statistical Office (GUS) of 2014 entitled: *The living conditions of families in Poland* there are families in Poland which suffer poverty and are not able to secure even basic needs of their members. It particularly regards children. These families, regardless the causes of their poverty, represent a main challenge for the social services, but also for the Church. Besides material, mental and social needs the Church seeks also to meet spiritual needs of the members of these families. The problem of this study can be summarized in the question: how serious is the problem of poverty among families in Poland and how the Church can support them in the process of overcoming poverty and its consequences? In addition some proposals will be presented regarding ecclesiastical development aid for children from dysfunctional families.

Słowa kluczowe: rodzina, dzieci, ubóstwo, caritas.

Key words: family, children, poverty, charity.

---

⁵⁸ Franciszek, *Boże miłosierdzie nikogo nie wyklucza. Audiencja dla biskupów polskich przybyłych do Watykanu z wizytą „Ad limina Apostolorum”*, 7.02.2014, „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 35 (2014) nr 2, s. 28.